

जाहिरातीचे दर.

सालील पन्थावर चोकरा
कसवी.व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधवास' पुणे २.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी
रु. ४
(टपाल इंग्रजी माफ)
किरकोळ अंकास
एक आणा.

अर्थ एव प्रधानः इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिल्य अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ८

पुणे, बुधवार, तारीख २२ एप्रिल, १९४२

अंक १६

न्यायमूर्ति रानडे यांचे

तीन अपसिद्ध लेख प्रसिद्ध झाले

PLEA FOR PROTECTIONIST POLICY
INDIAN SUGAR INDUSTRY

न्यायमूर्ति रानडे यांनी १८९९ साली 'टाइम्स ऑफ
इंडियांत' स्वदेशी साखरेच्या धंद्यासंबंधी लिहिलेले मह-
त्त्वाचे तीन लेख, प्रो. वा. गो. काळे यांच्या प्रस्तावनेसह
प्रसिद्ध करण्यांत आले आहेत.

व्यवस्थापक, 'अर्थ', पुणे ४

हा पन्थावर आठ आण्यांची तिकिटें पाठवून लेखांची
प्रत मागवावी.

श्रीराम सिल्क मिल्स लि., बंगलोर

[कंपनीने १९४० साली ६ टक्के डिव्हिडंड वांटला आहे.]

युद्धसिंहियपुराठा-खात्याची पॅरिशूटकारिता
लागणाऱ्यारेशमी कपडाची ऑर्डर पुरी करण्यासाठी लागणाऱ्या
मोडवलाकरिता तूर्त एकूण रु. १ लक्षाच्या रकमेपर्यंत

ठेवी देणे आहेत

व्याजाचा दर ४॥ ते ६ टक्के. ठेव किमान

रु. ५०० ची असावी. ठेवीवरील व्याज

दर सहा महिन्यांनी दिले जाते.

श्रीराम सिल्क मिल्स लि., } नारायण गोविंद नाईक,
श्रीरामबाग, } (माजी अध्यक्ष, म्हेस्टर चेंबर ऑफ
बसवनगुडी, बंगलोर. } फॉर्मर्स) मॅनेजिंग डायरेक्टर

आमच्या कारखान्यातील माल मुंबईस बॉम्बे स्वदेशी को-ऑपरे-
टिव्ह स्टोअर्समध्ये व पुण्यास लक्ष्मी रोडवरील रे न्यूसिअमच्या
व्यापार-संबंधन-गृहान पहा.

'अर्थ' ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली
- ४ सहकार

वक्तशरि आणि मनपसंत काम

करून देणारे

मोहन वॉच कंपनी

रेग्युलेशन भोफत

कॉमनवेलथ बिल्डिंगसमोर लक्ष्मी रोड, पुणे ९.

महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन
स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.

बंबाचे

माडीवर

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्याचे व्यापारी

बुधवार

चौक,

पुणे

विविध माहिती

कामाच्या बदललेल्या वेळा

मुंबई प्रांताच्या सरकारी कचेऱ्यांची कामाची वेळ मुंबई शहरांत व मुंबई उपनगर जिल्हांत दररोज १० ते ५ व शनिवारी १० ते १-३० अशी ठरविण्यांत आली आहे. कचेऱ्यांच्या मुख्यांनी नोकरांस अर्धा तासापर्यंत मघळी सुटी देण्यास हरकत नाही. विभागांच्या कमिशनरांनी आपल्या हद्दीत ह्याचप्रमाणे कामाचे तास जरूर तर करावेत. कचेऱ्या हद्दीपेक्षा सकाळीं लवकर सुरु होऊन लवकर बंद होणार, असा ह्या बदलाचा अर्थ आहे.

शत्रुपक्षीयांचे ब्रॉडकास्ट

शत्रुपक्षीयांचे रेडिओ ब्रॉडकास्ट ऐकण्याची लोकांना बंदी करण्याचा सरकारचा विचार नव्हता व नाही.

हिंदी कपाशीचा हिंदी निरण्यातील उठाव

सप्टेंबर ते फेब्रुवारी	ब्रिटिश हिंदुस्थान टन	हिंदी संस्थाने टन
१९४०-४१	१४,६२,३०२	३,०५,५४६
१९४१-४२	१६,९८,१५०	३,५४,३९९

बीर दारूचे व तंबाकूचे इंग्लंडमध्ये सेवन

ग्रेट ब्रिटनमध्ये बीर दारूचा वार्षिक खप ४४० कोटि रुपयांचा होतो आणि ४५० कोटि रुपये तंबाकू व सिगारेट्स ह्यांवर खर्च होतात.

सुषोळ स्टेट सॅ. को. बँक लि.

वरील बँकेचा उद्घाटन समारंभ सुषोळ जुना राजवाडा न्या ठिकाणी १८ एप्रिल रोजी झाला. श्री. प. व्ही. देसाई हे डायरेक्टर बोर्डाचे अध्यक्ष असून श्री. आर. एन. तांबे हे मॅनेजिंग डायरेक्टर आहेत.

गोकाक मिल्स लि.

वरील कंपनीने १९४१ मध्ये ६९.३ लक्ष रुपयांची विक्री केली. तिच्या कापडाचे उत्पादनास ३७.३ लक्ष रुपयांची कपास लागली. निवळ नफा १२.३ लक्ष रुपये उरला. डिव्हिडंडचा दर ७% चा १२% झाला.

नॅशनल सिटी बँक ऑफ न्यूयॉर्क

वरील अमेरिकन बँक आपला हिंदुस्थानातील व्यवहार गुंडाळून टाकीत आहे. तिने आपली कलकत्त्याची शाखा मार्गेच बंद केली. मुंबई शाखेनेही आपल्या खातेदारांस ठेवी घेऊन जाण्याबिषयी कळविले आहे. अमेरिकन सैनिकांच्या सोईसाठी बँकेची कचेरी चालू राहील.

अदृश्य निर्गत

अमेरिकन सैनिक हिंदुस्थानांत मोठ्या प्रमाणावर वासल होत आहेत. त्यांना पगार मोठा असतो व त्यांचा खर्चही पुष्कळ असतो. ह्या सैनिकांच्या खर्चासाठी अमेरिकेतून पैसे येत रहातील. म्हणजे एका प्रकारे हिंदुस्थानाची अदृश्य निर्गत वाढणार आहे.

आयुर्विभ्याचे कामांत वाढ

ग्रेट ब्रिटनमधील आयुर्विभ्याचे कामांत १९४० साली २०% वाढ झाली.

मॉडर्न टॅनर्स (इंडिया) लि.

कातडी मालाचे उत्पादन करण्यासाठी श्री. ई. बी. राजदरेकर ह्यांनी सासगी भांडवलाची वरील कंपनी मुंबई येथे स्थापन केली आहे.

वेस्टर्न इंडिया मॅच कं. लि.

वरील कंपनीने १९४१ साली १९४० पेक्षा ४३% अधिक म्हणजे ३.३ कोटि रुपयांच्या आगपेट्या विकल्या. उत्पादन खर्च ९०.३ लक्ष रुपये आला व कंपनीने १ कोटि, ८५ लक्ष रुपये एक्साइज पट्टी भरली. वाढत्या उत्पादनावरोबर उत्पादन खर्चाचे प्रमाण उतरत आहे. भागीदारांना १२% डिव्हिडंड मिळेल. निवळ नफ्यापैकी (४२.३ लक्ष रु.) २६.३ लक्ष रुपये इन्कम टॅक्स भरावा लागेल.

सेंट्रल फुडर्स; लि. मुंबई

फळे विकण्याकरिता वरील सासगी कंपनी नोंदविण्यांत आली आहे, तिचे डायरेक्टर श्री. बी. व्ही. जाधव हे आहेत.

भीशिवाजी शुगर मिल्स लि., पुणे

२० लक्ष रुपये भांडवलाची ही कंपनी मेसर्स जगताप, उपलप आणि कं. लि. (मॅनेजिंग एजंटस) ह्यांनी रजिस्टर केली आहे.

ग्रामोफोनच्या तबकड्या

ग्रामोफोनच्या तबकड्यांचे उत्पादन अमेरिकेत ७०% नी. कमी करण्यांत येणार आहे.

जर्मनीचे प्रचंड नुकसान

जर्मनी व रशिया ह्यांचेमधील युद्धांतील पहिल्या नऊ महिन्यांत जर्मनीचे नुकसान सालील प्रमाणे झाले असे रशियन पत्र 'रेड स्टार' हे म्हणते :—

वैमानिक : ३८,०००

विमाने:—जून ते सप्टेंबर, १९४१ : ७,२००

ऑक्टोबर ते डिसेंबर, १९४१ : ५,५०० ते ५,७००

पेट्रोल रेशनिंग

पेट्रोल रेशनिंगला प्रारंभ झाला, त्यावेळी मोटारींना दरमहा जेवढे पेट्रोल मिळत होते, तेवढ्या पेट्रोलमध्ये त्यांना आता तीन महिने काढावे लागतील.

सरकारचा उत्पन्न-खर्च

हिंदुस्थान सरकारास फेब्रुवारी, १९४२ मध्ये जेवढे उत्पन्न झाले त्यापेक्षा खर्च ३ कोटि रुपये अधिक झाला. १९४१-४२ च्या पहिल्या अकरा महिन्यांत सरकारने उत्पन्नापेक्षा ५०.३ कोटि रुपये जादा खर्च केला आहे. १९४०-४१ च्या तत्सम अकरा महिन्यांतील हा आकडा ४३ कोटि रुपये होता.

तापी व्हॅली रेल्वे कं. लि. चे लिक्विडेटर

वरील कंपनी गुंडाळण्याचे काम तिचे मॅनेजिंग एजंटस क्लिंक निक्सन आणि कंपनी ह्यांजकडे सोपविण्याचे ठरले आहे. लिक्विडेटरला त्याचे कामाबद्दल १५ हजार रुपये देण्यांत येतील.

कारखान्यांचा शुद्धविषयक विमा

वरील विम्याचा हस्ता मालमत्तेच्या ४% ठरविण्यांत आला आहे. हा हस्ता वार्षिक नसून, ३१ मार्च १९४४ पर्यंतच्या संरक्षणाकरिता ठरविलेली ती रकम आहे. म्हणजे हस्त्याचा दर २% पडेला असे म्हणण्यास हरकत नाही.

हिंदुस्थान-अफगाणिस्थान रस्ता

सध्याचा पेशावर ते काबूल हा १९५ मैल लांबीचा रस्ता ८ हजार फूट उंचावरील लताबाद सिंढीतून जातो. टांगीघारमधून त्या रस्त्याचा फाटा काढून त्याची लांबी ३० मैलांनी कमी करण्याचा प्रयत्न चालू आहे.

अनुक्रमणिका

शुद्ध	शुद्ध
१ विविध माहिती ... १२४	मुख्य मुद्दे—मुंबईच्या
२ इंग्लंडचे अजस्र अंदाज- पत्रक ... १२५	गव्हर्नरचा आश्वासनाचा संदेश—शत्रुविरुद्ध यत्नाई
३ बाजार आणि देऊळ १२५	६ हिंदी कामगार संघ ... १२८
४ अलीकडील आर्थिक घडामोडी ... १२६	७ पोस्टाच्या तिकिटांची काटकसर ... १२९
५ स्फुट विचार ... १२७	८ कोलारच्या सोन्याच्या साणी ... १२९
हिंदी सासरेच्या धंद्याचे नियंत्रण—मतभेदाचे	

अर्थ

बुधवार, एप्रिल ता. २२, १९४२

इंग्लंडचे अजस्र अंदाजपत्रक

ब्रिटिश फडनवीस, सर किंग्स्ले बुड, ह्यांनी १९४२-४३ सालाबाबतचे आपले अंदाजपत्रक कॉमन्स सभेपुढे मांडले आहे, त्यांतले सर्वांचे आकडे अवाढव्य स्वरूपाचे आहेत. प्रस्तुत युद्धांत इंग्लंडला किती विस्तृत क्षेत्रांत आणि केवढ्या अपूर्व प्रमाणावर युद्धसामग्री पुरवारी लागत आहे ह्याची कल्पना ह्या अंदाजपत्रकावरून येते. तसेच ब्रिटिश जनतेची युद्धाप्रतिस्पर्धे स्वार्थत्याग करण्याची तयारी किती दूर पल्ल्यावर गेली आहे हे सर किंग्स्ले बुड ह्यांच्या उत्पन्न-सर्चाच्या योजनांवरून स्पष्ट होत आहे. १९४१-४२ सालच्या सर्चाचा आकडा ४७७ कोटि पौंड आहे आणि १९४२-४३ साली ५२८ कोटि पौंड सर्च होतील असा अंदाज करण्यांत आला आहे. रुपयांत व्यक्त केल्या असता त्या रकमा अनुक्रमे ६,३६० आणि ७,०४० कोटि रुपये अशा होतात. ह्यापैकी अनुक्रमे २,७६० व ३,२०० कोटि रुपये करांच्या मार्गाने ब्रिटिश सरकारास मिळणाऱ्या उत्पन्नाचे आहेत आणि राहिलेल्या तुट्टीची व्यवस्था अन्य रीतीने म्हणजे मुख्यत्वेकरून लोकांकडून काढलेल्या कर्जांच्या सहायाने झाली आहे व होणार आहे. १९४२-४३ मध्ये सर्च व्हावयाच्या ५२८ कोटि पौंडांपैकी काही रकमा इंग्लंडच्या बाहेर उभ्या केल्या जाणार असल्याने खुद्द त्या देशांत तयार करावयाची रकम ४५० कोटि पौंड इतकी राहते. तीपैकी २४० कोटि पौंड म्हणजे ५३ टक्के इतकी रकम करांच्या उत्पन्नामधून येईल आणि तीमध्ये १५ कोटि पौंड नवीन बसवण्यांत येणाऱ्या करांच्या द्वारे मिळतील.

नवीन करांचे उत्पन्न १५ कोटि पौंड होईल, त्यांतले ९ कोटि तंबाकूवरील करापासून होईल. आत दहा सिगारेट्स असलेल्या पेटीची किंमत आज सुमारे साडेसात आणे आहे ती ह्या जादा कराच्या योगाने दहा आणे होईल. म्हणजे प्रत्येक सिगारेटला एक आणा किंमत पडे. फौजेतील शिपायांस ह्या बाबतीत सवलती देण्यांत येतील, पण सामान्य ब्रिटिश नागरिकांस धूम्रपान विशेष जड जाईल. पैनीच्या वस्तू महाग व दुर्मिळ

करणे हा ब्रिटिश फडनवीसांच्या करण्यांजनेचा मूलभूत हेतु आहे हे येथे लक्षात ठेवले पाहिजे. ह्या वस्तूच्या विक्रीच्या किंमतीच्या एक तृतीयांश सरकारी कर म्हणून घेण्यांत येत असे; आता हे प्रमाण दोन तृतीयांश करण्यांत आले आहे. व्हिस्कीवरील करांत जबर वाढ झाली आहे. प्राप्तिवरील करांत बंदूक केलेला नाही. मोठ्या उत्पन्नावर ९७-९८ टक्के इतका हा कर आकारण्यांत येतच आहे आणि त्यांत वाढावा होण्यास वाव नाही असे दिसते. ठराविक प्रतीचे व नियंत्रित किंमतीचे कापड आणि पादत्राणे ह्यांवरील सर्वेदीचा कर काढून घेण्यांत आला आहे. साम्राज्यांतर्गत देशांतून येणारी साखर व तंबाखू ह्यांवरील आयात जकातीतली सवलत चालू ठेवण्यांत आली आहे.

पदार्थांच्या किंमती योग्य मर्यादित स्थिर राखण्याचे आणि महागाईमुळे आवश्यक होणारी मजुरीतील वाढ टाळण्याचे सरकारचे धोरण यशस्वी ठरले असल्याविषयी सर किंग्स्ले बुड ह्यांनी समाधान व्यक्त केले आहे. पदार्थांच्या पुरवठ्याचे मानाने त्यांस अधिक मागणी येऊन महागाई होण्याची आपत्ति इंग्लंडमध्ये ओढवणार नाही अशी तरतूद आतांपर्यंत कार्यक्षम रीतीने करण्यांत आली असून त्या कामी सरकार व जनता ह्यांचे पूर्ण सहकार्य होत आहे. जनतेने विकत घेऊन उपयोगांत आणावयाच्या जिनसांच्या पुरवठ्याचे नियंत्रण करण्याचे ब्रिटिश सरकारचे धोरण आहे आणि फडनवीशी सातें ह्यासंबंधांत आपल्या कर्तव्याचा भाग उचलित आहे असे सर किंग्स्ले बुड म्हणाले. तंबाखू, सिगारेट्स, दारू, करमणुकीची साधने वगैरेवर कर आपण वाढवले आहेत ह्याचे कारण वरील धोरणच होय असे त्यांनी सांगितले. ग्रेट ब्रिटनमध्ये लोक गेल्या वर्षी सुमारे ४४० कोटि रुपये किंमतीची वीर दारू प्याले आणि त्यापेक्षा थोडी अधिक रकम तंबाखू व सिगारेट्स ह्यांवर त्यांनी खर्चली अशीहि माहिती त्यांनी दिली. सात पेन्सांच्या वरील सिनेमाच्या तिकिटांचे सर्व दर दुप्पट करण्यांत आले आहेत. ग्रेट ब्रिटनमध्ये १४० कोटि वेळां सिनेमागृहांत प्रेक्षकांची उपस्थिति प्रति वर्षी होते ह्यावरून चित्रपट हे तेथील लोकांचे केवढे मोठे करमणुकीचे साधन आहे ह्याची कल्पना येते. कॉमन्स सभेत ब्रिटिश फडनवीसांच्या अंदाजपत्रकाचे म्हणजे त्यांतील सर्चाच्या रकमा, करांच्या योजना, आणि जनतेने वापरावयाच्या जिनसांच्या नियंत्रणाचे धोरण इत्यादि बाबींचे सर्वसाधारण रीतीने स्वागत करण्यांत आले ह्यावरून युद्ध यशस्वी करण्याचे कामी अंमलांत आणल्या जाणाऱ्या सर्व योजनांस ब्रिटिश लोकांचे कसे पूर्ण पाठबळ आहे हे स्पष्ट दिसून येते.

बाजार आणि देऊळ

एका गृहस्थाने बाजारांत सामान विकत घेतले आणि दुकानापाशी आपली ठेवलेली सायकल विसरून तो तसाच बसमधून घरी गेला. तेथे बायकोने त्यास सायकलची आठवण केल्यामुळे तो तडक दुकानाकडे परत गेला. तेव्हा आपल्या सायकलीस कोणी हात लावला नाही हे पाहून त्यास आनंद झाला. बाजारातील लोकांच्या नीतिमत्तेविषयीच्या कुतज्ञतेचे चोतक म्हणून, गृहस्थाने सायकलवरून धाट्टीतील एका देवळांत जाऊन तेथील धर्मादायाच्या पेटीत काही पैसे टाकले. नंतर सत्कृत्य केल्याच्या आनंदात बाहेर येऊन पहातो तो देवळाच्या दाराशी उभी केलेली आपली सायकल कोणी तरी लांबवली असल्याचे त्यास आढळून आले !

अलीकडील आर्थिक घडामोडी

[मो. काळे ह्यांचे मुंबईच्या रेडिओवरील भाषण, ऑ. इ. रेडिओ अधिकाऱ्यांचे रूपेने उद्धृत केले आहे.]

चालू युद्धाकडे आर्थिक दृष्टीने पाहिले असता त्याप्रीत्यर्थ राष्ट्रास करावा लागत असलेला अवाढव्य खर्च डोळ्यांत भरल्यावाचून राहत नाही. आकाश, भूमि व पाणी ह्यांस व्यापून टाकणाऱ्या त्यामधील लढायांचे क्षेत्र जगातील सर्व संडांवर पसरले आहे, लक्षावधि सैनिक विविध झालांच्या सहायाने प्रतिस्पर्धाशी निकराने झुंजत आहेत आणि आधुनिक भौतिक शास्त्रांनी शिकवलेल्या अजब युक्त्यांचा भरपूर उपयोग लढाऊ साधनांच्या बनावटीत व पुरवठ्यांत केला जात आहे. चाललेल्या लढायांत हजारों विमाने व चिलखति गाड्या ह्यांचा चक्काचूर होत आहे आणि शेकडों आस्मारी व व्यापारी जहाजे समुद्रास्तृप्यंतु होत आहेत. एक साधे विमान म्हळें तर त्यास कमीत कमी अर्धा लक्ष रुपये खर्च येतो आणि जहाजांचा खर्च प्रत्येकी लक्ष व कोटि रुपयांत मोजावा लागतो. ह्या परिस्थितीत ग्रेट ब्रिटनचा युद्धकाळांतला खर्च दररोज सुमारे अठरा कोटि रुपये होत आहे ह्यांत आश्चर्य कसलें? गेल्या महिन्याच्या अखेर पुऱ्या झालेल्या बारा महिन्यांतला ग्रेटब्रिटनचा एकूण खर्च ४७७ कोटि पौंड म्हणजे सुमारे ६,३५० कोटि रुपये इतका होऊन तूट २७० कोटि पौंडांची म्हणजे सुमारे ३,६०० कोटि रुपये पडली. जपान आणि जर्मनी ह्यांनी दुसऱ्या राष्ट्रांच्या स्वातंत्र्याचा अपहार करण्याच्या हेतूने बुद्धिपुरःसर युद्धसामुग्रीच्या पुरवठ्याची तयारी वर्षानुवर्ष चालवली होती. त्यांच्या बरोबरीने शस्त्रासैन्ये बनवण्याची सिद्धता करण्यास आणि राष्ट्रीय स्वातंत्र्याचे रक्षण कार्यक्षम रीतीने होईल अशी तजवीज करण्यास इंग्लंड व अमेरिका ह्यांस सहाजिकच कालावधि लागला आहे. इंग्लंड व अमेरिका ह्या संपन्न कर्तबगार राष्ट्रांनी लढाऊ सामुग्रीच्या पुरवठ्याचे बाबतीत शत्रूवर सरशी होईल इतकी मजल आतां मारली आहे आणि त्यांचे शस्त्रासैन्ये उत्पादन क्षपाट्याने आणखी वाढत आहे. त्यांच्या राष्ट्रीय सरकारांच्या खर्चाची कमान अर्थातच चडती आहे. ह्या पैसा शक्य तों करांच्या मार्गाने आणि त्याचा मोठासा भाग जनतेच्या बचतीमधून कर्जाच्या स्वरूपांत उभा केला जात आहे.

सरकारचा वाढता खर्च

युद्ध आतां हिंदुस्थानाच्या सीमेस येऊन मिडले असल्याकारणाने येथील सरकारासहि लढाऊ सामुग्रीचा वाढता पुरवठा तातडीने तयार करण्यासाठी आवश्यक असलेल्या खर्चाची तरतूद केलीच पाहिजे. प्रस्तुत युद्ध चालू होण्यापूर्वीच हिंदी फौजेचे आधुनिक पद्धतीवर यंत्रिकरण होण्याची योजना हातीं घेण्यांत आली होती आणि तिचा भांडवली खर्च स्वतः सोसण्याचे साम्राज्य सरकाराने पत्करले होते. पण युद्धक्षेत्राच्या विस्ताराबरोबर सैनिकांची संख्या क्षपाट्याने वाढली आणि तिला लागणाऱ्या सामुग्रीचे प्रमाणहि वाढले. तसेच, विमानदल, आरमार, व चिलखती गाड्या ह्यांचा पुरवठा नव्यानेच करावा लागला आहे. ह्या संबंधांतल्याहि खर्चाचा भाग साम्राज्य सरकाराने उचलला असून विशिष्ट प्रमाणाच्या मर्यादित हिंदुस्थानास युद्धखर्च करावयाचा आहे. तथापि, हाहि खर्च आतांपर्यंतच्या लष्करी खर्चाच्या मानाने किती तरी मोठा आहे हे सांगावयास नको. मागील महायुद्धांतल्या हिंदी सैनिकांच्या संख्येच्या दुप्पट संख्याची हिंदुस्थानची फौज आहे. आज वहा लक्षांच्या वर हिंदी

सैन्य जप्यत सशस्त्र आहे, लष्कराचे आधुनीकरण जोराने चालू आहे आणि लष्करी शिक्षण देणाऱ्या संस्थांचा सारखा विस्तार चालला आहे. दारूगोळा आणि इतर लढाऊ सामुग्रीच्या उत्पादनाची व्यवस्था मोठ्या प्रमाणावर झाली आहे. ह्या सर्व गोष्टींचा परिणाम हिंदुस्थान सरकारचा खर्च वाढत जाण्यांत होणे हे अपेक्षितच आहे.

युद्धखर्च

हिंदुस्थान सरकारचे फडणवीस, सर जेरेमी रेस्मन, ह्यांनी १९४२-४३ सालाचे आपले अंदाजपत्रक मध्यवर्ती कायदेमंडळास सादर केले त्यांत वाढत्या युद्धखर्चाचे प्रतिबिंब ठळक रीतीने उमटलेले पहावयास सापडते. ब्रिटिश हिंदुस्थानाच्या इतिहासांत सरकारी वार्षिक खर्चाचे आकडे ह्या अंदाजपत्रकाप्रमाणे फुगलेले यंदा प्रथमच दृष्टीस पडले आहेत आणि हिंदुस्थान सरकारच्या चालू खर्चाचे आज तरी उच्चांक गाठला आहे. १९४१-४२ सालाच्या दुरुस्त अंदाजपत्रकाप्रमाणे उत्पन्न सुमारे १६३ कोटि रुपयांनी मूळ अंदाजाच्या मानाने वाढले तरी खर्च २० कोटींनी अधिक झाल्याने अखेरची तूट १४ कोटि रुपयांची १७ कोटि रुपये झाली. संरक्षण खात्याप्रीत्यर्थ ८४ कोटींच्या जागी १०३ कोटि रुपये खर्ची पडले, हेहि तूट वाढण्याचे मुख्य कारण होय. स्थूलमानाने सांगावयाचे म्हणजे १९४१-४२ मध्ये १२९ कोटि रुपये उत्पन्न, १४६ कोटि खर्च व १७ कोटि रुपये तूट असा हिशेब झाला. चालू साली म्हणजे १९४२-४३ मध्ये उत्पन्न १४० कोटि व खर्च १८७ कोटि होईल असा अंदाज असल्याने तूट ४७ कोटि रुपयांची आली असती, परंतु जादा करांचे उत्पन्न १२ कोटि रुपये होईल ह्या अदमासाने अखेरची तूट ३५ कोटि रुपये राहिल असे हिंदुस्थान सरकारच्या फडणवीसांचे म्हणणे आहे. संरक्षण खात्याचा एकूण खर्च १९४१-४२ साली सुमारे १०३ कोटि रुपये झाला आणि त्याचा आकडा १९४२-४३ मध्ये १३३ कोटि रुपयांत आला असल्यानेच ही तूट एवढी मोठी झाली आहे.

बिन लष्करी खर्च

चालू सालाच्या १८७ कोटि रुपये खर्चापैकी लष्करी बाबींवरील खर्चाची रकम १३३ कोटि आहे व बिनलष्करी खर्चाची ५४ कोटि आहे. १९४१-४२ सालाच्या मानाने बिनलष्करी खर्चाचा आकडा साडे नऊ कोटींनी अधिक धरण्यांत आला आहे. वाढत्या बिनलष्करी खर्चाच्या बाबींचाहि संबंध युद्धाशी निकटवर्ती असा आहे. उदाहरणार्थ, युद्धसामान पुरवठा खात्याचे काम क्षपाट्याने वाढत चालले आहे. चालू वर्षी ह्या खात्याचे मार्फत ७० कोटि वार लांबीचे कापड खरेदी केले जाईल. युद्धाचे आरंभापासून गेल्या डिसेंबर अखेरपर्यंत त्या खात्याने २३० कोटि रुपये किंमतीच्या मालाच्या ऑर्डेरी दिल्या. उत्पादनाच्या नवीन योजना अंमलांत येत आहेत आणि नवीन कारखाने उभारले जात आहेत. हवाई हल्ल्यापासून लोकांच्या रक्षणाची व्यवस्था होत आहे तिच्यावर गेल्या वर्षी मध्यवर्ती सरकारचे एक कोटि रुपये खर्ची पडले. १९४२-४३ सालांत ह्या कामी ४ कोटि रुपये खर्चले जातील असा अंदाज आहे. दारूगोळा वगैरे तयार करण्याच्या कारखान्यांत उपयोगी पडण्यासाठी कामगार शिकवले जात आहेत. त्यांची संख्या चालू साल अखेर ४८ हजारपर्यंत जाईल आणि ह्या बाबींवर १ कोटि ३२ लक्ष रुपये खर्च होतील. (अपूर्ण)

स्फुट-विचार

हिंदी साखरेच्या धंद्याचें नियंत्रण

सध्याच्या युद्धपरिस्थितीत इतर मालाप्रमाणे स्वदेशी साखरेच्या वहातुकीची व किंमतीची समाधानकारक व्यवस्था लावण्याच्या प्रभाची चर्चा आज बरेच दिवस चाललेली आहे. हिंदुस्थान सरकारचे व्यापारमंत्री व साखर कारखानदार ह्यांचेमध्ये दिल्ली येथे अलीकडे वाटाघाटी झाल्या आणि त्यांचा परिणाम म्हणून विशिष्ट सरकारी योजना अंमलांत आणण्याचें ठरलें. तिच्या विरुद्ध कारखानदारांनीं कांहीं तक्रारी केल्या ह्याविषयीची माहिती आम्हीं "अर्था" मध्ये मागे दिलीच आहे. ह्या संबंधांतला ताजा वृत्तांत प्रसिद्ध झाला आहे तो असा आहे की, साखरेच्या धंद्याचें नियंत्रण करण्याच्या कामावर हिंदुस्थान सरकारने श्री. एन. सी. मेथा, आय. सी. एस. यांची नेमणूक केली आहे आणि साखरेच्या किंमती कारखानद्यांत निश्चित करणें, विक्रीसाठी अधिकृत केलेल्या व्यापाऱ्यांच्या याद्या तयार करणें, देशाच्या निरनिराळ्या भागांत संपावयाच्या साखरेच्या वांटणीची योजना करणें इत्यादि कामे त्यांच्यावर सोपवली आहेत. वहातुकीच्या साधनांचा काटकसरीने उपयोग केला जावा म्हणून कोणत्या कारखानद्यांची साखर कोणत्या टापूमध्ये संपावी आणि मालाच्या निरनिराळ्या प्रतीस अनुसरून त्यांच्या किंमती जनतेस सर्वत्र सारख्याच पडाव्या ह्यासाठी साखर कोणी व कशी विकवी वगैरे बाबींचा कारभार त्यांनीं करावयाचा आहे. साखरेच्या धंद्यांत एकसूत्रीपणा यावा ह्या सूचनेस अनुसरून हिंदुस्थान सरकारने प्रस्तुत मध्यवर्ती नियंत्रणाची योजना अमलांत आणली आहे. हें व्यापक स्वरूपांतलें नियंत्रण साखरेचे कारखानदार, ऊस विकवणारे शेतकरी व जनता त्यांस हितावह होण्यासारखें नाहीं असे साखरेच्या धंद्याशीं संबंध असलेल्या संयुक्तप्रांत व बिहार येथील प्रमुख लोकांचें म्हणणें आहे. साखरेच्या वाढत्या किंमतीचा फायदा सरकारच्या नवीन योजनेमुळे कमाल भाव निश्चित व्हावयाचे असल्यानें यापुढें शेतकऱ्यांस मिळणार नाहीं आणि गेलीं दोन वर्षे साखरेचें उत्पादन मर्यादित करण्यांत आलें असून आतां कारखानद्यांस व्हावयाच्या नफ्यास आणखी मर्यादा घालण्यांत येत आहे अशी तक्रार करण्यांत आली आहे. गुंतागुंतीची युद्ध परिस्थिती सारखी बदलत चालली आहे ही गोष्ट लक्षांत घेतली जाऊन स्वदेशी साखरेच्या धंद्याशीं ज्यांचे हितसंबंध निगडित झाले आहेत ते सर्व लोक व साखर वापरणारी जनता ह्यांच्या सोयीचा मेळ मध्यवर्ती सरकारच घालू शकणार आहे हें आज निर्विवाद आहे. साखरेसारख्या महत्त्वाच्या स्वदेशी धंद्याचे बाबतींत अशा प्रकारची तडजोड व एकवाक्यता होणें अगत्याचें आहे. हिंदुस्थान सरकारच्या योजनेसंबंधानें कारखानदार व व्यापारी ह्यांनीं विधायक सूचना कराव्या आणि त्यांचा योग्य परामर्श सरकारने घ्यावा हें उचित आहे. युद्धकाळांत सरकारचें धंद्यांस सहाय व त्यांत सहकार्य आणि त्यांच्या अनुषंगानें येणारें नियमन अपरिहार्य झालें आहे हें येथें विसरून चालावयाचें नाहीं.

मतभेदाचे मुख्य मुद्दे

हिंदुस्थान सरकारनें नेमलेल्या साखर, नियंत्रण अधिकाऱ्यानें अडीचशे व्यापाऱ्यांची यादी तयार केली आहे आणि त्यांच्या

मार्फतीनें मालाची विक्री व्हावयाची आहे. साखर नियंत्रणाबाबत विक्रीची व्यवस्था केली जाणार आहे; तिच्या तपशीलाची चर्चा शुगर सिंडिकेटच्या प्रतिनिधींशीं व्हावयाची आहे. साखर कारखानदारांचें असें म्हणणें आहे की, साखरेचा भाव विशेष वाढलेला नसल्यानें तिच्या कमाल किंमती निश्चित करण्याची आवश्यकता नाहीं आणि सरकारी नियंत्रणामुळे माल बाजारांत न येऊन जनतेची गरसोय होण्याचा संभव आहे. ते असेंहि म्हणत आहेत की देशांत साखरेचा पुरवठा अगदी बेताचा असल्यामुळे तिची निर्गत होऊं देणें अनिष्ट ठरणार आहे. ह्या तक्रारीस सरकारच्या बाजूनें असे उत्तर देण्यांत येत आहे की, कित्येक नफेबाज सट्टेवाल्यांनीं किंमतीच्या व विक्रीच्या नियंत्रणाविरुद्ध निष्कारण ओरड चालविली असून सरकारला स्वस्त भावानें साखर देशाबाहेर पाठवावयाची आहे म्हणून तें किंमत उतरवीत आहे असें ते भासवीत आहेत. वस्तुतः साखरेची निर्गत फार अल्प प्रमाणावर होणें शक्य आहे आणि तीहि बाहेरील रणक्षेत्रांत लढणाऱ्या हिंदी फौजेच्या उपयोगासाठीं होईल. दरमणी पावणेबारा रुपये ही सरकारनें निश्चित केलेली साखरेची किंमत दरमणी सात आण्यांच्या उसाच्या किंमतीवर आधारलेली आहे. तेव्हां शेतकऱ्यांस त्यांच्या मालास योग्य भाव मिळत नाहीं अशी तक्रार करण्यांत कांहींच हशील नाहीं. साखरेच्या विक्रीचें व किंमतीचें नियंत्रण सरकार करीत आहे त्याचा उद्देश हे व्यवहार सध्याच्या युद्धपरिस्थितीत सुरळीत चालवे आणि जनतेस सर्व देशभर ठराविक किंमतीनें साखरेचा अव्याहत पुरवठा व्हावा हाच आहे, असा सुलासा करण्यांत आला आहे.

मुंबईच्या गव्हर्नरांचा आश्वासन-संदेश

बंगालचा उपसागर आणि हिंदी महासागर ह्यांचेमध्ये जपाननें अलीकडे थोडी गडबड केल्यामुळे मुंबईत नाना तऱ्हेच्या गप्पांचा सुळसुळाट झाला होता. असल्या अफवांच्या वातावरणांत मुंबईच्या गव्हर्नरांनीं रेडिओवर भाषण करून वस्तुस्थिती जनतेस अधिकारयुक्त बाणीनें समजावून सांगितली ह्यामुळे भळत्या कल्पनांचा निरास होण्यास चांगलें सहाय्य होईल. मुंबई शहर सोडून बाहेर जाण्याची लोकांची धांदल चालली आहे तीस उद्देशून त्यांनीं आश्वासनपूर्वक असें सांगितलें की त्या शहराच्या सुरक्षितपणाविषयी शंका घेण्याचें वस्तुतः कांहीं कारण नाहीं. तसाच प्रसंग येण्याचा संभव दिसतांच प्रत्यक्ष सरकारच लोकांनीं बाहेर जाण्याचे संबंधांत काय करावें, हें सांगेल. मुंबईमध्ये ज्यांस काम आहे त्यांनीं तें सोडून जाण्याचें प्रयोजन नाहीं. शहराच्या रक्षणाविषयी आवश्यक असलेली व्यवस्था केली जात आहे आणि जनतेस लागणाऱ्या खाण्यापिण्याच्या वस्तूंचा पुरवठा करण्यांत येत आहे. व्यापाऱ्यांचे सहकार्यानें ही व्यवस्था यशस्वी केली जाईल आणि तीमध्ये कांहीं अडचण आल्यास सरकार स्वतः ती आपल्या स्वतःच्या हातीं घेईल असें आश्वासन सर रोजर लम्बे ह्यांनीं दिलें. भळत्या अफवांस बळी पडून लोकांनीं स्वतःची दिशाभूल करून घेऊं नये आणि घाबरटपणानें शहर सोडून जाणें. ह्यासारखीं अविचाराचीं कृत्ये करूं नयेत; सरकार लोकांच्या संरक्षणासाठीं व सोयीसाठीं शक्य व जरूर त्या योजना अंमलांत आणीत आहे हा गव्हर्नरांच्या भाषणाचा सारांश आहे. अशा संदेशाची विशेष आवश्यकता होती आणि तो आतां देण्यांत आला आहे.

शत्रुविरुद्ध चढाई

गेल्या आठवड्यांतील युद्धाची अत्यंत महत्त्वाची बातमी म्हटली म्हणजे अमेरिका, इंग्लंड व ऑस्ट्रेलिया ह्यांनी जपान व जर्मनी ह्यांचे विरुद्ध चालू केलेल्या चढाईविषयीची होय. आतां आपण केवळ स्वतःच्या बचावाची तजवीज करित न वसतां शत्रूवर चालून जाणार असें अमेरिकन व ऑस्ट्रेलियन पुढारी अलीकडे म्हणत आले आहेत आणि ह्या चढाईच्या घोरणाचा सध्या प्रत्यक्ष अनुभव येऊं लागला आहे. न्यूगिनी व फिलिपाइन्स ह्यांचे कडील क्षेत्रांत जपानी ठिकाणांवर विमानां हल्ले प्रत्यक्ष होत असून ऑस्ट्रेलियामधून जनरल मॅक आर्थर ह्यांच्या नेतृत्वाखाली पॅसिफिक महासागरांत एकसूत्रीपणाने आक्रमणात्मक युद्ध चालावयाचें आहे. आपला देश हजारों मैल मार्गे ठेवून दूरदूरच्या प्रदेशांत आक्रमण करण्याचें जपानचें घोरण आतां त्याच्या अंगलटीस येऊं लागल्याचीं चिन्हे दिसत आहेत. नुसत्या आघाताची जपानची भूमिका बदलून त्यास बचावाचीहि व्यवस्था करणें प्राप्त झालें आहे. टोकिओ, योकोहामा, कोबे इत्यादि जपानच्या प्रमुख शहरांवर विमानां हल्ले झाल्याच्या बातम्या शत्रूनेच प्रथम प्रसिद्ध केल्या आहेत. ह्यावरून अमेरिकेचें लष्करी बळ व लढाऊ निश्चय दृढ झाल्याची स्पष्ट चिन्हे दिसत आहेत. ह्याच वेळीं ब्रिटिश वैमानिकांचे जबरदस्त हल्ले जर्मनीवर प्रत्यक्ष होत आहेत आणि हिटलरला पूर्व व पश्चिम ह्या दोन्ही बाजूंनी एकदम मार साण्याचा प्रसंग आला आहे. व्हीशीच्या फ्रेंच मंत्रिमंडळावर दडपण टाकून मार्शल पेटॉ ह्यांस हतप्रभ करणें आणि लाव्हाल व डार्ल ह्यांचे सारख्या राष्ट्रद्रोही पुढार्यांच्या हातीं सत्ता देणें ह्या घोरणाचा पिच्छा हिटलरनें आज कित्येक महिने पुरवला होता. ते त्याचें कुटिल राजकारण यशस्वी होऊन लाव्हाल ह्या घरभेद्याची स्थापना व्हीशीच्या मंत्रिमंडळांत प्रमुख स्थानावर झाली आहे. इंग्लंडविरुद्ध जर्मनीस उघड रीतीनें सहाय देणें हें लाव्हाल प्रभृतीचें कारस्थान आहे. अमेरिका व इंग्लंड ह्यांनीं ते अगोदरच ओळखले असून जर्मनीवर युरोपांत चढाई करण्याच्या त्यांच्या योजना आसल्या जात आहेत. आपल्या उन्हाळ्यांतील नियोजित लष्करी डावपेचांत फ्रेंच आरमाराचा उपयोग अमेरिका व इंग्लंड ह्यांचे विरुद्ध करतां यावा हा हिटलरच्या प्रेरणेनें फ्रान्समध्ये झालेल्या उलाढालींचा हेतु आहे. पण ह्या कारस्थानाची कल्पना ब्रिटिश व अमेरिकन मुरसद्यास अगोदरच आली असल्यानें त्यास यशस्वी रीतीनें तोंड देण्याची त्यांची तयारी आहे. त्यांच्या पुढार्यांच्या लंडनमध्ये नुकत्याच झालेल्या वाटाघाटींची माहिती प्रसिद्ध झाली आहे तीवरून ही गोष्ट उघड होत आहे.

हिंदी कामगार संघ

(१९२६ च्या इंडियन ट्रेड युनियन ॲक्टखालील)

	१९३८-३९	१९३९-४०
संघांची संख्या	५६२	६६६
माहितीचे तके भरून पाठविणारे संघ	३९४	४५०
संघांचे सभासद	३,९९,१५९	५,११,१३८
पैकी स्त्री सभासद	१०,९४५	१८,६१२
संघांचें उत्पन्न (रु.)	८,८९,८२२	११,२१,७९७
त्यांचेजवळील शिलक (रु.)	६,११,४६४	७,३९,९३७
प्रत्येक संघाचें सरासरी उत्पन्न (रु.)	२,२५८	२,४९२

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०६]

अधिकृत भांडवल	रु.	२,००,००,०००
वसूल झालेले भांडवल	रु.	१,००,००,०००
रिझर्व फंड	रु.	१,१८,००,०००

मुख्य कचेरी : ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.

मुंबईमधील शाखा : बुलियन एक्सचेंज, कुलाबा, काळबादेवी आणि मलबार हिल.

इतर शाखा : अहमदाबाद (भद्र, मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिस ब्रिज शाखा), अहमदाबाद (स्टेशन शाखा), अंधेरी (मुंबई शेजारी), वांद्रे (मुंबई शेजारी), कलकत्ता (क्लाइव्ह स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बडा बक्षार), कलकत्ता (चौगुनी स्ट्रॅअर), जमशेदपूर, कराची, नागपूर (किंजवे), नागपूर (इतवारी बक्षार), पुणे, पुणे शहर, राजकोट, सुरत.

लंडन एजन्ट्स : वेस्टमिन्सटर बँक लिमिटेड.

डायरेक्टर्स : सर बुनीलाल व्ही. मेहता, के. सी. एस्. आय. (अध्यक्ष), श्री. अंबालाल सारामाई, सर जोसेफ के. नाईट, मि. ए. गेडिस, सर कावसजी जहांगिर, बॅरोनेट, के. सी. आय. ई., ओ. बी. ई., मि. दिनशा के. दाजी, श्री. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स :

दररोजच्या रु. ३०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या शिल्लकेवर ३% दराने व्याज दिले जाते. रु. १,००,००० वरील व्याज सास योजनेने दिले जाते. सहभागी असेर व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेक्षा कमी झाल्यास व्याज दिले जात नाही. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेव्हिंग बँक ठेवी योग्य व्याजाने स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.

विल्स व सेटलमेंट्सप्रमाणे बँक एक्सिस्यूटिव्ह व ट्रस्टी म्हणून काम करते. सर्व तन्हेचें ट्रस्टीचें काम केले जाते. नियम अर्ज करून मागवावेत.

बँकेसंबंधी नेहमीचा सर्वसामान्य व्यवहार केला जातो.

एजंट्स—टी. आर. लालवाणी.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लि.

हेड ऑफिस : पुणे शहर.

स्थानिक शाखा : डेकन जिमखाना, पुणे ४.

मुंबई शाखा : इलाल स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई.

अधिकृत भांडवल	: रु.	१०,००,०००
विक्रीस काढलेले भांडवल	: रु.	५,००,०००
सपलेले भांडवल	: रु.	४,२५,८५०
वसूल झालेले भांडवल	: रु.	२,१२,९२५
एकूण खेळते भांडवल	: रु.	३३,००,०००

डायरेक्टर्स

प्रो. वा. गो. काळे, अध्यक्ष

श्री. धों. कृ. साठे

श्री. न. ग. पवार

श्री. व्यं. वि. रानडे

श्री. वा. पुं. बर्वे

श्री. मा. रा. जोशी

श्री. श्री. गो. मराठे

श्री. र. चि. सोहोनी

मि. फ. दो. पद्मजी

बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रोखे यांची खरेदीविक्री कसोशीनें करून दिली जाते.

बँकेच्या शेअरवर १९४१ असेर पुण्या होणाऱ्या वर्षी व. सा. द. शेकडा ४ टक्के करमाफ डिव्हिडंड दिले गेले. बँकेची शेअरविक्री चालू आहे.

म. वि. गोखले
मॅनेजर.

पोस्टाच्या तिकिटांची काढकसर

मास्टर ऑफ सिक्युरिटी प्रिंटिंग व कंट्रोल ऑफ स्टॅम्प, ले. कर्नल फिट्समोरिस, हार्नी एक पत्रक काढून, लोकांनी लहान किंमतीची जास्त तिकिटे लावण्याऐवजी मोठ्या किंमतीची कमी तिकिटे वापरावी, कारण ज्या कागदावर तिकिटे छापण्यात येतात तो हिंकाचा कागद इंग्लंडहून आणणे कठीण पडत आहे अशी जनतेस विनंती केली आहे. कागदाचा हा तुटवडा गेल्या वर्षीपासूनच भासू लागला आहे. केनिया व टांगानिका सरकारनी हिंदुस्थान सरकारकडे तिकिटे छापून मागितली, परंतु ही विनंती त्यास अमान्य करावी लागली आणि केनिया व टांगानिका सरकारांस दक्षिण ऑफ्रिकेच्या सरकाराकडून त्याची तिकिटे उसनी घेऊन त्यावर आपल्या देशांचे नांव छापून घ्यावे लागले. सुडान सरकारला हिंदुस्थान सरकारने नुकतीच तिकिटे पुरविली, ती बॉटरमार्क नसलेल्या कागदावर छपाई करूनच. पाकिटांचे टपाल हंशील एक आप्यांचे सवा आणा केल्यानंतर, सवा आणावाली तिकिटे सरकारने छापली असती, तर आतांपर्यंत बराच कागद वांचला असता. दीड आप्याची तिकिटे आता तरी छापून घेणे आवश्यक आहे. दुसऱ्या कोणत्या तरी तिकिटावर "१ ३/४ आणा" असा शिक्का मारूनहि काम भागण्याजोगे आहे. हिंदी पोस्ट खात्याचा इतिहास पाहिला, तर टपालाच्या बदलत्या दरास अनुसरून वेळोवेळी नवी तिकिटे छापल्याचे अनेक दाखले आपणांस आढळतील. उदाहरणार्थ:—

वर्ष	कोणते तिकिट काढले ?	कारण
१८५५	८ पै	सोजिरांच्या विलायतेस जावयाच्या पत्रांचे हंशील.
१८६७	६ आ. ८ पै	विलायतेस जावयाच्या खासगी पत्रांचे हंशील.
१८८२	९ पै	सोजिरांच्या विलायतेस जावयाच्या पत्रांचे हंशील (नवा दर)
१८८६	४ आ. ६ पै	विलायतेस जावयाच्या खासगी पत्रांचे हंशील (उतरलेला दर)
१८९१	२ आ. ६ पै	बरील दर आणखी उतरला व ४ ३/४ आप्याचे तिकिटावर २ ३/४ आणे असा शिक्का मारला. नंतर २ ३/४ आप्यांची नवी तिकिटे काढली.

रजिस्टर्ड पत्रांस पूर्वी २ आणे रजिस्ट्रेशन व १ आणा टपाल हंशील असे ३ आणे पडत, तेव्हां ३ आप्यांचे खास तिकिट उपलब्ध होते. त्याचप्रमाणे, हा दर ३ आणे अधिक सवा आणा, म्हणजे ४ ३/४ आणे झाल्यानंतर त्या किंमतीचे नवे तिकिट काढणे आवश्यक होते. इंडियन्स स्टॅम्प जर्नलचे संपादक, श्री. जाल कूपर, हार्नी ह्या संबंधात जर्नलच्या गेल्या ऑगस्टचे अंकांत उपयुक्त सूचना केल्या होत्या.

चित्रपटांची चटक

चित्रपट पहाण्याची सवय इंग्लंडमध्ये किती विस्तृत आणि दृढमूल झाली आहे हे दरवर्षी १४० कोटि बेन्जॉ एक्कूण ब्रिटिश जनतेची उपस्थिति सिनेमागृहांत होते ह्यावरून दिसते. ख्रिया, पुरुष व मुलें धरून प्रत्येक ब्रिटिश वर्षातून सरासरीने तीस वेळा चित्रपट पहातो असा हा हिशेब बसतो.

म्हैसूर संस्थानांतील कोळारच्या सोन्याच्या खाणी टिपू मुलतानाचे काळांत कोळार येथील नात्यांतील वाळू धुवून सोने गाळून गोळा करित असत असे म्हणतात. कोळारच्या खाणीतील सोन्याचे उत्पादन १८८२ साली ९ औंस झाले; १९०५ साली तो आकडा ५,५६,५२७ औंस झाला व आता ते उत्पादन तीस कोटि औंसांचे आसपास आले आहे. गेल्या पांच वर्षांतील उत्सनाचे आकडे साली दिले आहेत:—

वर्ष	उत्सन्न (लक्ष औंस)	त्याची किंमत (लक्ष रु.)
१९३६	३३१८	३०७
१९३७	३३०७	३०६
१९३८	३२११	३०६
१९३९	३१४५	३२६
१९४०	२८९२	३२६
	१५८७४	१५७३

हिंदुस्थानांतील सोन्याचे उत्सन्न बहूशी कोळारच्या खाणीतच होते. सोने व चांदी ह्यांच्या उत्सनाचे संबंधांत म्हैसूर सरकारास सालीलप्रमाणे रॉयल्टी मिळाली:—

वर्ष	रॉयल्टी (रु.)
	लक्ष, हजार
१९३६	२८ ४१
१९३७	२५ ७४
१९३८	२२ ८५
१९३९	२४ २८
१९४०	२१ ४७
एकूण	१२२, ७५

संस्थानास प्रतिवर्षी मिळणाऱ्या इन्कमटॅक्सच्या ३० लाखांच्या उत्पन्नापैकी सोन्याच्या कंपन्यांचा २२ लाखांचा वाटा असतो. सोन्याच्या खाणीपासूनची सरकारची ही अप्रत्यक्ष प्राप्ती सालीलप्रमाणे आहे:—

वर्ष	प्राप्तीवरील कर (रु.)
	लक्ष, हजार
१९३७-३८	२१ ४४
१९३८-३९	२० ७७
१९३९-४०	१९ ३५
१९४०-४१	२६ ६२
१९४१-४२	२२ ७४

सोन्याच्या खाणीत बीज पुष्कळ सपते. म्हैसूरच्या बीज खात्यास ह्यासंबंधात सालीलप्रमाणे उत्पन्न मिळाले:—

वर्ष	उत्पन्न रु.
	लक्ष, हजार
१९३६-३७	२६ ६७
१९३७-३८	२७ ८३
१९३८-३९	२७ ५६
१९३९-४०	२८ ४२
१९४०-४१	३० ८४

कोळारच्या खाणीचे प्रदेशातील वारूच्या एक्साइजचे वार्षिक उत्पन्न ५ लक्ष रुपयांचे आहे. खाणीमध्ये एकूण २९,०३५ कामे मार १९४०-४१ मध्ये कामावर होते.

महायुद्ध दाराशीं आले
परदेशी औषधें
दुर्मिळ व महाग झालीं

पण
भिण्याचें कारण नाही !!!

— कारण —

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०

या देशी औषधाच्या प्रसिद्ध कारखान्यानें
तयार केलेलीं

- रक्तवर्धक, ● उपनाह,
- बालजिवन, ● कॅल्सीप्राल

रुग्णादि वेदंत, स्टॅण्ड व लोकप्रिय औषधें साद्री पटल्यामुळे

★ डॉक्टरांही वापरूं लागले आहेत. ★

दरसाल बिनचूक नफा वाटणाऱ्या ह्या कंपनीचे
शेअर्स व औषधें मागवा.

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०

मुख्य दुकान गणपति चौक, लक्ष्मीरोड, पुणे १.

DECCAN BOOK STALL

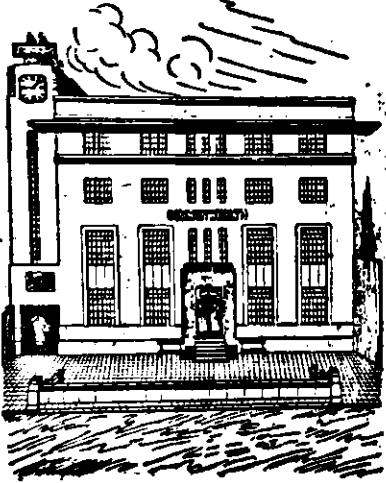
Booksellers, Publishers & Subscription Agents
Fergusson College Road, Poona No. 4

- (1) We stock and supply Educational books, General books & Library books.
- (2) We supply Government of Bombay and Government of India publications.
- (3) We receive Subscriptions to Indian and Foreign periodicals.
- (4) We procure any book published anywhere and supply it at publisher's price.

अर्थशास्त्र

लेखकः—प्रो. वा. गो. काळे व प्रो. द. गो. कर्वे
पृष्ठसंख्या सुमारे १००, किंमत ३ रुपये
या ग्रंथांत अर्थशास्त्राच्या सर्वसामान्य सिद्धांतांचे विवेचन केले
आहे.

कॉमनवेल्थचा वैभवशाली विस्तार

हेड ऑफिस बिल्डिंग

चेअरमन

● सा. व. एम्. एन्. मेथा,
C. I. E., M. B. E.

अॅशुअरन्स

कंपनी लि.

अॅक्टिंग ऑफिस सुपरिन्टेंडेंट ● एम्. एम्. भागवत, B. A.

'कॉमनवेल्थ' ची पॉलिसी घेऊन जीवन निश्चित व सुखी करा.

हे पत्र पुणे, वेद मातुडा व. नं. ११५११ आर्यभूषण छापखान्यांत रा. विठ्ठल हरि बर्वे, यांनी छापिले व
ए. श्रीपाद रामन काळे, बी. ए., यांनी 'दुर्गाभिवास', मातुडा, व. नं. १२४१११, पुणे शहर, येथे प्रसिद्ध केले.